

Lassányi Gábor (1976) régész, egyiptológus, az Aquincumi Múzeum munkatársa.

Legutóbbi írása az *Ókorban: Új mentőakció Núbiában* (2005/1–2).

Magyar régészeti kutatások Szudánban

Lassányi Gábor

A Szudáni Kormány Kulturális Örökség- és Turizmusügyi Minisztériuma 2002-ben nemzetközi felhívást tett közzé egy a Nílus 4. kataraktájánál épülő gát (1. kép) építése által veszélyeztetett terület régészeti örökségének megmentésére. Az úgynevezett Merowe-gát Projekt méreteiben csak a híres asszuáni gát építéséhez hasonlítható, hatására az egykori Nílus-völgy területén új tó született, elnyelve Alsó-Núbiát, számtalan falujával, romvárosával és pótolhatatlan régészeti lelőhelyével együtt.

A felhívásra számos nagy nemzetközi múzeum és tudományos intézmény (többek között a British Museum, a Humboldt Egyetem, a Lengyel Régészeti Intézet stb.) jelentkezett, és végül megtörtént a 180 km hosszúságú veszélyeztetett terület koncessziós területekre való felosztása.

A Magyar Meroé Alapítvány által koordinált, több magyar tudományos intézményből verbuválódott munkacsoport ugyancsak lehetőséget kapott a szudáni kormányzattól, hogy régészeti kutatásokat kezdjen egy 18 km-es magyar koncessziós területen.

Az expedíció csapata 2006 telén kezdte meg terepi munkáját, egy világvegi apró falu, El-Ganaet környékén. A Nílus ezen a vidéken nagyon sziklás területen folyik keresztül, gyakran számos apró ágra szakadva szét. A part mentén ma még minden talpalatnyi termékeny földet megművelnek a helybeliek.

A Nílus völgyének ez a szakasza a szudáni régészet egyik fehér foltja volt, ahol a magyar régészeti kutatásokat megelőzően még semmilyen feltárást nem végeztek. Már a terepi szezon első napjaiban nyilvánvalóvá vált, hogy a terület nagyon gazdag régészeti emlékekben.

A 2006-os első, mintegy öthetes kutatási szezon legfontosabb célja a terület minél pontosabb terepbejárása volt. Az egyhónapos terepmunka alatt összesen 54 új régészeti lelőhelyet mértünk fel, így a koncessziós terület több mint felén elkészült a régészeti felmérés.

A legkorábbi feltárt emlékek a pattintott kőkorszak középső időszakából (középső paleolitikum) származnak, legalább 40–50 ezer évesek.

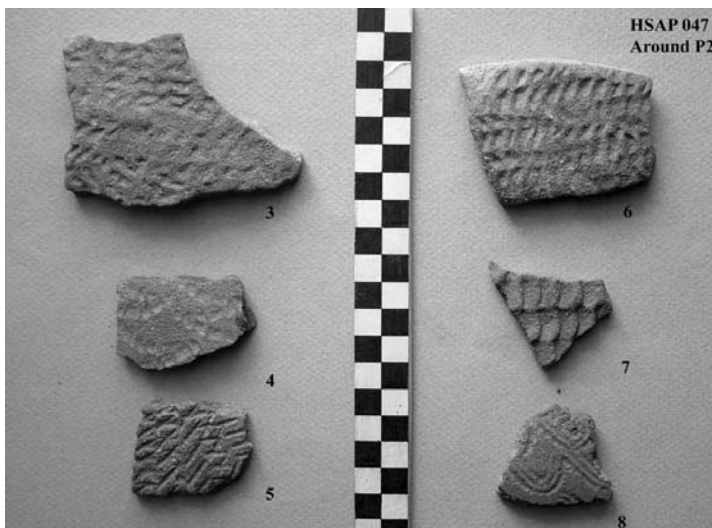
Nagy számban kerültek elő a neolitikus kor emlékei. Számos lelet igen korai, a Kr. e. 8–7. évezred már kerámiát is használó kultúráinak jelenlétére utal a területen. (2. kép)

A középső és késő neolitikumból származó lelőhelyek közül kiemelkedik több olyan táborhely és település, ahol a Kr. e. 6–5. évezredben épült kunyhók nyomai a mai napig megfigyelhetők a felszínen.

Fontos új eredménynek számít a Kerma kultúrához (Kr. e. 3. és 2. évezred) tartozó nagyszámú lelőhely előkerülése; e kultúra emlékei az utóbbi évekig csak Núbia északabbi vidékéről voltak ismertek. A Kerma kultúra területén a Kr. e. 2. évezredben hatalmas afrikai királyság jött létre. A fővárosáról elnevezett Kerma királyság az időnkénti háborúktól eltekintve folyamatos kereskedelmi kapcsolatban állt a szomszédos Egyiptommal. Kerma királyai uralták a Belső-Afrikából a Földközi-tenger felé irányuló luxuscikkek: elefántcsont, különleges fafajták, állatbőrök, drágakövek, fűszer- és gyógynövények kereskedelmét.

1. kép

2. kép

3. kép

4. kép

5. kép

6. kép

A Kerma kultúráról El-Ganaet környékén kőből épült, sírdombokból (tumuluszokból) álló nagy kiterjedésű sírmezők (3. kép), gazdagon díszített kerámiaedények tanúskodnak. Az ebből a korból származó lelőhelyek nagy számából és sűrűségéből arra lehet következtetni, hogy ez a terület jóval kedvezőbb éghajlatú és sűrűbben lakott lehetett korábban.

Izgalmas kérdés az, hogy a 4. katarakta vidéke részét képezte-e annak a hatalmas kelet-afrikai királyságnak, amelyet Napata, majd Meroitikus királyság néven ismerünk a Kr. e. 8. és a Kr. u. 4. század között.

Napata „fekete fáraói” közel nyolcvan évig ültek Egyiptom trónján, később Meroé királyai felügyelték a belső-afrikai kereskedelmet, feliratokkal és reliefekkel díszített kőtemplomaik, palotáik és piramisaik nagy gazdagságról tanúskodnak. Meroé diplomáciai és kulturális kapcsolatban állt a mediterrán világgal és az Egyiptomot elfoglaló Római Birodalommal is.

A kérdés egyelőre nyitott, az azonban már most elmondható, hogy a Meroitikus kor utolsó évszázadaiból (Kr. u. 3–4. század) és az ezt követő periódusból különösen gazdag emléktanyag származik. A sivatagi tájból jól kiemelkednek azok a gyakran 20 méter átmérőjű sírdombok, amelyekbe gazdag melléklettel temették el a halottakat. Az ásatások során több ilyen tumuluszt is feltárt a magyar kutatócsoport. (4. kép) Különleges leletnek számít az egyiptomi stílusú fajansz amulett és gyöngysor, amely egy kisgyermek sírjából került elő. (5. kép)

Kevésbé ismert tény, hogy Núbia lakói Bizáncból és Egyiptomból érkező hittérítők hatására a Kr. u. 6. században keresztény hitre

tértek. A magyar koncessziós terület egy Makuria nevű keresztény királysághoz tartozott, amelynek lakói egészen a 14. századig megtartották vallásukat. Ezt követően a lakosok nagy része muszlim hitre tért.

Nagyon izgalmas leletnek számítanak azok az agyagból készült, görög betűs feliratot tartalmazó keresztény sírtáblák is, amelyek arról tanúskodnak, hogy vártnál jóval elterjedtebb volt az írásbeliség a középkor folyamán ezen a vidéken. (6. kép)

A keresztény korszakból származik az a teljesen váratlanul előkerült, a Nílus Umm Sayal nevű szigetén épült sziklaerőd, amely minden bizonnyal a környékbeliek végső menedéke lehetett a gyakori nomád támadások idején.

Az expedíció várhatóan 2007 telén tér vissza a területre. A legfontosabb feladat a terület teljes régészeti felmérésének elkészítése. A szezon jelentős részben leletmentő ásatásokkal fog telni. A már felmért területen több, a neolitikus korból származó településmaradvány vár feltárára.

Választ kell találni arra kérdésre, hogy milyen lakosság élt itt az Egyiptomi Újbirodalom és a Napata uralkodók, a „fekete fáraók” korában, a Kr. e. 1. évezredben, ugyanis ebből a korból még nem sikerült semmilyen lelőhelyet azonosítani a területen.

Feltárára vár még és könnyen lehet, hogy izgalmas kincseket rejt számos nagyméretű tumulusz is. A következő szezonra vár továbbá annak a szigetnek a részletes vizsgálata és ásatása, ahol a helyi legendák szerint egy keresztény templom állt. A felszín vizsgálata alapján annyi már bizonyos, hogy jelentős keresztény kori épületmaradványok rejtőznek itt a homokban.

A Magyar Merowe-gát Régészeti Projekt fővédnöke Török László akadémikus. A 2006. terepi szezon tagjai: Barakonyi Szabolcs (fotós), Faragó Zsuzsanna (egyiptológus, történész, arabista), Hárshegyi Piroska (régész), Láдай András (geodéta), Lassányi Gábor (régész, egyiptológus) és Nagy Marcell (építész) voltak.

A projekt részére eddig a Graphisoft Park, az In-Kal Security, a National Geographic Magyarország Magazin, valamint a Nemzeti Kulturális Alap nyújtott támogatást.